

Prof. univ. dr. Florin BONCIU

ECONOMIA MONDIALĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI: OPORTUNITĂȚI ȘI PROVOCĂRI

Ediția a II-a

Copyright © 2008, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

Editurii Pro Universitaria

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BONCIU, FLORIN

Economia mondială la începutul secolului XXI

: oportunități și provocări / prof. univ. dr. Florin

Bonciu. - Ed. a 2-a, rev. - București : Pro Universitaria,

2008

Bibliogr.

ISBN 978-973-129-293-9

338(100)"20"(075.8)

CAPITOLUL 1

Economia mondială la începutul secolului XXI

1.1. Conceptul de economie mondială. Economia mondială ca realitate dinamică.

Deși des folosită, sintagma “economie mondială” nu dispune încă de o accepțiune unanim recunoscută. Varietatea semnificațiilor atribuite pare să constituie mai degrabă rodul eforturilor de conștientizare a unei realități în continuă devenire decât cel al demersurilor interne științei economice. În acest sens, termenul „mondial” reflectă nevoia abordării globale a unei lumi devenite „fără granițe” sub aspectul condiționărilor și influențelor.

Situația este similară celei în care „se compară frecvent istoria cu o pânză țesută de numeroase mâini care, fără să se coordoneze și nici să știe exact ce fac, amestecă fire de toate culorile până ce pe pânză se conturează o succesiune de figuri enigmatice și familiare în același timp. Din punctul de vedere al „duratei scurte”, figurile nu se repetă : istoria este creație neîntreruptă, noutate, regatul unicului și singularului. Dar din punctul de vedere al „duratei lungi”, se percep repetiții, rupturi, reînceputuri, pe scurt, ritmuri „¹.

Numeroși economiști – aparținând unor curente de gândire diferite și împărtășind convingeri social-politice diverse – au început să studieze aceste ritmuri cu „convingerea că există fenomene specifice economiei mondiale”.² Cercetările asupra economiei mondiale ca entitate economică și încercările de a o surprinde printr-un concept specific științei economice au cunoscut o anumită intensificare în anii '70 și '80, după care interesul s-a mutat către fenomenele de globalizare și regionalizare.

Aceste preocupări nu au constituit însă numai un efort de integrare conceptuală a unor mutații survenite în realitatea economică, ci și ca un demers pragmatic vizând identificarea unor soluții.

Ca răspuns la multiplicarea exponențială a oportunităților economice, dar și a efectelor negative ale instabilității în relațiile economice internaționale, s-a încercat adesea, mai ales după primele șocuri petroliere de la începutul anilor '70 și ameliorarea locală sau globală a funcționării sistemului acestor relații.

---

¹ O.Paz, *Une planete et quatre au cinq mondes*, Gallimard, Folio, 1985.

² Bartolomiej Kaminsky, Marek Okolski, *Towards a Theory of World Economy*, *Oeconomica Polona*, no.4/1980.

Combinarea metodelor descriptive (explicative) cu cele normative (modelatoare) a generat, împreună cu dificultățile născute din studiul unei complexități dinamice, o multitudine de abordări.³

În esență, clasică opoziție unitate – diversitate a făcut ca aceste abordări să poată fi grupate în **două categorii principale**, în funcție de unitatea de analiză considerată, respectiv :

- abordări holiste ;
- abordări atomiste.

Abordarea holistă (holos – întreg în limba greacă) cuprinde concepțiile conform cărora procesele economice au loc în cadrul unui întreg aflat într-un proces de dezvoltare. Economia mondială este, sau este pe punctul de a deveni un astfel de întreg și, pe măsura trecerii timpului, coerența și complexitatea sa tind să crească. În consecință, explicarea mecanismului de funcționare a întregului (a economiei mondiale) este o precondiție pentru explicarea mecanismului de funcționare a părților componente.

În acest sens, Jan Tinbergen considera că „devenim tot mai conștienți de faptul că bunăstarea fiecărei țări în parte nu depinde numai de guvernul ei, dar, din ce în ce mai mult de ceea ce se întâmplă în alte țări. Știm, de asemenea, că există adesea conflicte de interese între țări. Dacă scopul nostru este promovarea bunăstării fiecărei națiuni, atunci trebuie să ne întrebăm cum putem organiza mai bine politica economică și socială în cazul unei lumi privită ca întreg. Chiar dacă nu este posibilă încă stabilirea unui guvern mondial, trebuie să ne încercăm să ne orientăm după întrebarea : ce ar face un guvern mondial ?, în tentativa de a găsi o astfel de politică. Trebuie să facem din interesele lumii ca întreg o bază a propriei noastre politici.”⁴

Un alt economist celebru, Peter Druker, era la mijlocul anilor 80 de părere că „... dinamica economică și-a mutat centrul de greutate de pe planul economiei naționale pe cel al economiei mondiale. De acum încolo, orice țară care dorește să prospere va trebui să recunoască faptul că factorul determinant este economia mondială și că politica economică internă poate avea succes numai dacă promovează – sau cel puțin nu lezează – capacitatea de concurență economică

---

³ Adrian Brătescu, Florin Bonciu, Contribuții la definirea conceptuală a economiei mondiale, Lucrare publicată în Caietele Laboratorului de Economie Mondială Aplicată, Comerț Exterior, Cercetare a Piețelor Externe și Marketing Internațional, Institutul de Economie Mondială, București, noiembrie 1987.

⁴ Jan Tinbergen în Development Planning; citat de G.Meier în International economics – The Theory of Policy, Oxford University Press, New York, 1980.

internațională a țării respective.” In opinia lui Peter Druker „economia mondială nu este în curs de transformare, ci s-a transformat deja, atât în privința fundamentului, cât și în cea a structurii ei, iar această transformare este foarte probabil ireversibilă”.⁵

Se poate afirma că astfel de opinii privind diminuarea sau chiar pierderea rolului jucat de statele naționale sunt fondate pe sesizarea unor aspecte rezultate din accentuarea internaționalizării sistemului economic, proces care ar impune considerarea altor unități de analiză decât statul național, fiecare din aceste unități de analiză având un domeniu de decizie diferit, caracterizat prin obiective diferite, responsabilități diverse și posibilități diferențiate.

În definierea structurii economiei mondiale ca întreg, unități de analiză importante, alături de statele naționale, sunt considerate organizațiile internaționale (cu vocație mondială sau regională), grupurile de interese transnaționale (cum ar fi uniunile sindicale sau unele grupări ecologice) și, mai ales, corporațiile multinaționale.

La rândul lor, **abordările atomiste** pornesc de la constatarea că statul național ca formă de comunitate umană este departe de a fi la apusul existenței sale, cel mai bun argument în acest sens fiind chiar faptul că în Europa sfârșitului de secol XX au apărut mai multe state naționale noi : Cehia și Slovacia, statele din fosta Iugoslavie (Croatia, Slovenia, Bosnia-Herșegovina, Macedonia, etc.).

Abordarea atomistă a cunoscut, la rândul său, mai multe variante, între care pot fi remarcate cele două extreme:

- **particularismul;**
- **universalismul.**

Viziunea particularistă admite structuri de dezvoltare diferite atât în ceea ce privește direcția schimbării, cât și în privința intensității acesteia. În acest fel economia mondială apare ca o mulțime de elemente caracterizate prin trăsături și forme politice și culturale diferite.

Viziunea universalistă susține, la rândul său, că elementele caracterizate de forme politice și culturale similare sau reciproc asimilate se dezvoltă după aceeași lege, în final formele de organizare socială tinzând să devină convergente. În această viziune economia mondială este compusă din elemente foarte asemănătoare, deși încă separate. Această devenire este similară cu procesul de

---

⁵ Peter Druker, *Profound Changes in World Economy*, Foreign Affairs, 1986.

filiație a ideilor științifice urmărit de Schumpeter, proces „...prin care efortul de a înțelege fenomenele economice generează, dezvoltă și destramă structurile analitice într-o succesiune nesfârșită”.⁶

Din punct de vedere practic, în literatura de specialitate se pot întâlni o multitudine de interpretări mai mult sau mai puțin explicite date conceptului de economie mondială.

Astfel, se constată că mulți autori de limbă engleză folosesc termenul de „world economy” în sens de raporturi economice desfășurate pe plan mondial. De asemenea, se remarcă faptul că toate organismele internaționale și institutele de cercetări utilizează termenul de economie mondială atunci când vorbesc de conjunctura acesteia sau de evoluția producției unui produs dat în sensul însumării rezultatelor de la nivel național.

Pentru alți autori⁷ economia mondială apare ca o entitate unică și coerentă în curs de formare. Această abordare este specifică celor care consideră societățile transnaționale ca precursori ai economiei mondiale sau care vorbesc de un viitor stat mondial. O administrare coerentă a resurselor la nivel mondial ar implica în mod necesar un coordonator unic. Partizanii acestui punct de vedere susțin că actualmente nu există o economie mondială deoarece nu există o entitate unică coordonatoare ci doar o arenă mondială în care se manifestă diverși actori.

O abordare originală poate fi întâlnită la I. Wallerstein care în definiția sa pune accentul pe descrierea poziției părților (în principal economiile naționale) în cadrul întregului (economia mondială). Wallerstein arată că: „Un sistem-lume este o entitate caracterizată de o diviziune unică a muncii și de o multitudine de sisteme culturale.” Pornind de la această definiție, Wallerstein adaugă că „în mod logic, pot exista două tipuri de sisteme-lume, după cum există sau nu un sistem politic comun. În primul caz avem de a face cu imperii-lume. În cel de-al doilea, cu economii-lume.”⁸

Autorii polonezi B. Kaminski și M. Okolski consideră că „sistemul economiei mondiale reprezintă mulțimea de producători și consumatori elementari pe plan mondial, împreună cu întregul corp al interacțiunilor economice care rezultă din diviziunea mondială a muncii.”⁹

---

⁶ Joseph Schumpeter, *History of Economic Analysis*, George Allen Unwin Ltd., 1963

⁷ Charles Albert Michalet, *L'émergence d'une économie mondiale, Analyse financière*, 1984.

⁸ I. Wallerstein, *The Capitalist World Economy*, Cambridge, 1984

⁹ Bartolomiej Kaminski, Marek Okolski, *Towards a Theory of World Economy*, *Oeconomica Polona*, no.4/1980.

Termenul distinctiv și crucial al definițiilor de mai sus pare a fi deci diviziunea mondială a muncii care determină amploarea interacțiunilor dintre diversele entități care se manifestă pe plan mondial. În acest sens, A.J.Brown arăta că: „Specializarea sau diviziunea muncii este cea care dă caracterul unei economii, făcând din ea un organism complicat. Diviziunea muncii între diferitele economii naționale sau regionale ale lumii este, în mod similar, cea care dă sens noțiunii de economie mondială cu problemele sale specifice și complicate.”¹⁰

Economia mondială și teoria generală a sistemelor

Analizarea economiei mondiale cu ajutorul teoriei generale a sistemelor este echivalentă cu tratarea acesteia ca un întreg complex care include elemente organice legate între ele.

Relațiile de interdependență dintre popoare, comunități, state și, în general, sisteme sociale nu are un caracter voluntar, ci sunt rezultatele presiunilor determinate de nivelul de dezvoltare al factorilor de producție.

Din punct de vedere sistemic economia mondială poate fi caracterizată prin trei elemente:

- o structură integratoare formată din interacțiunile legate de materie, energie și informație la scară mondială;
- o rețea mondială de comunicații;
- un nivel de reglare a interdependențelor internaționale care are în vedere fluxurile de bunuri, servicii, persoane, capital, etc.

Conform teoriei generale a sistemelor, economia mondială poate fi concepută sub forma unei mulțimi de obiecte și fenomene numite generic elemente. Între obiecte și fenomene există legături iar anumite grupe de elemente prezintă relații interne în plus față de relațiile lor cu alte elemente. Organizarea internă a unor astfel de grupe de elemente poate influența modul în care reacționează întregul, determinând comportamentul acestuia.

O măsură a coeziunii sau organizării unui sistem este dată de numărul și intensitatea interacțiunilor dintre elementele sale. Din acest punct de vedere, se poate considera că economia mondială este un sistem cu grad tot mai ridicat de interdependență deoarece numărul și intensitatea interacțiunilor dintre elementele sale a cunoscut o creștere continuă pe tot parcursul secolului XX și se manifestă în mod tot mai accelerat ca urmare a trecerii la economia bazată pe informație și comunicare.

---

¹⁰ A.J.Brown, Introduction to the World Economy, London, 1969.

Un argument în favoarea abordării economiei mondiale ca sistem este acela că principala caracteristică a oricărui sistem este caracterul său ireductibil care poate fi exprimat prin afirmația cunoscută din vremea lui Aristotel: „Întregul nu este egal cu suma părților” sau altfel formulat : „Întregul este mai mult decât suma părților”. Aceasta înseamnă că proprietățile determinante la nivelul sistemului nu pot fi atribuite elementelor sale și nici nu pot fi deduse din proprietățile particulare ale părților sistemului.

Abordarea sistemică a conceptului de economie mondială prezintă la o serie de avantaje, cum ar fi:

- această abordare caută să determine și să delimiteze fenomenele specifice nivelului mondial;
- ține cont de interacțiunile dintre orice subsistem și orice element al acestuia (inclusiv feed-back-ul dintre economia mondială și mediul natural);
- permite conceperea economiei mondiale ca sistem format dintr-o multitudine de subsisteme socio-economice interconectate, fiecare prezentând trăsături dinamice specifice;
- această abordare evită atât rigiditatea determinată de delimitări artificiale, cât și presupunerile bazate pe o simplificare exagerată a realității economice;
- permite concentrarea cercetării asupra cauzelor și direcțiilor de evoluție ale economiei mondiale.

O definiție a economiei mondiale prin prisma teoriei generale a sistemelor a fost dată de Wassily Leontief, laureat al premiului Nobel pentru economie: „Economia mondială, ca și economia unei singure țări, poate fi reprezentată ca un sistem de procese interdependente. Fiecare proces...generează anumite outputuri și absoarbe o combinație specifică de inputuri... Economia mondială poate fi concepută ca un sistem format dintr-o multitudine de elemente ce interacționează în mod reciproc.”¹¹

Încercând o sinteză a abordărilor prezentate mai sus am putea defini economia mondială drept ansamblul format din totalitatea agenților economici și a interacțiunilor (raporturilor economice) dintre aceștia la scară globală.

Într-o lume bazată tot mai mult pe informație și cunoaștere, raporturile de schimb au un sens foarte larg și în continuă expansiune. Ele includ schimburile la scară globală de mărfuri, servicii, capital, informații, persoane și cuprind practic absolut toate tipurile de activități desfășurate în societate.

---

¹¹ Wassily Leontief, Structure of the World Economy, Outline of a Simple Input-Output Formulation, The American Economic Review, vol.LXIV, no.6, December 1974.

1.1.1. Reflectarea fenomenelor specifice economiei mondiale în gândirea economică

Un rol important în inițierea efortului științific de explicare a fenomenelor economice cu deschidere spre mondial l-au jucat teoriile comerțului internațional. Aceste teorii au încercat, în esență, să răspundă la întrebarea : pentru care motiv oamenii intră în relații comerciale ? Răspunsul la această întrebare este acela că oamenii intră în relații comerciale în primul rând deoarece astfel obțin un anumit avantaj. Persoane și națiuni distincte dispun de capacități diferite de producție, de dotări specifice și pot consuma bunuri și servicii în proporții diferite. Toate acestea deschid posibilitatea unui comerț lucrativ.

Progresul producției, mai ales a celei industriale, a transformat diviziunea muncii și a decis caracteristicile locale, naționale și internaționale ale specializării economice.

Această transformare a presupus schimbări în gama bunurilor și serviciilor ce se produc și se consumă (ce se produce și se consumă ?), schimbări în procesul de producție (cum se produce ?) ca și în distribuția geografică a capacităților și activităților productive (unde se produce ?).¹²

În mod firesc, s-a născut întrebarea : ce determină o țară să se specializeze în producția anumitor bunuri sau servicii ? Adam Smith a susținut că o țară poate beneficia de diviziunea internațională a muncii și de comerțul internațional atunci când exportă mărfuri pentru care realizează costuri unitare absolute mai scăzute decât partenerii săi comerciali și importă acele mărfuri pentru care alte țări realizează costuri unitare absolute mai mici.

În acest caz s-a ridicat însă următoarea problemă: ce se întâmplă dacă o țară nu dispune de nici un avantaj absolut ? Mai există în acest caz o bază pentru realizarea unor avantaje prin specializare și comerț reciproc ? David Ricardo a răspuns afirmativ prin formularea principiului avantajelor comparative. În opinia sa, în condițiile unui comerț liber, o țară trebuia să se specializeze în producția și exportul acelor mărfuri pentru care realiza cel mai mare avantaj comparativ, respectiv acele mărfuri pentru care costurile comparative sunt cele mai mici.

J.S.Mill a dezvoltat acest punct de vedere prin enunțarea legii valorilor internaționale. Conform acesteia, produsele unei țări se schimbă cu cele ale altei țări astfel încât importurile totale să poată fi acoperite (plătite) prin valoarea exporturilor totale. Această lege constituia o extensie a ecuației cerere-ofertă, raportul de schimb modificându-se până când cererea și oferta se echilibrau.

---

¹² Kimo Kiljunen, La division internacional del trabajo industrial y el concepto centr-periferia, Revista CEPAL no. 30.

A. Marshall a formalizat ulterior schemele elaborate de Ricardo și Mill introducând curba cererii reciproce care ilustrează dispoziția către schimb a fiecărei țări funcție de nivelul prețului. În acest mod Marshall a căutat să illustreze raportul dintre cantitățile schimbate și prețul de echilibru. Mai mult decât atât, o deplasare de-a lungul curbei era însoțită de modificări ale comerțului intern, “la fel cum mișcării limbii unui ceas îi corespund mișcări considerabile și invizibile ale mecanismului”.¹³

Ulterior, în urma încercărilor de a explica care este cauza diferențelor în condițiile de producție, E. Heckscher și B. Ohlin au adus în discuție dotarea diferită cu factori de producție (diferența rarităților relative), considerând că aceasta determină costuri de producție relative diferite.

Teoria dotării cu factori de producție elaborată de cei doi economiști a fost ulterior dezvoltată și formalizată de P.A. Samuelson. Conform acestei teorii, o țară poate beneficia de avantajele specializării și comerțului internațional dacă produce acele mărfuri ce valorifică cel mai bine factorii de producție relativ abundenți și va importa acele mărfuri pentru care costul relativ al factorilor de producție interni necesari este mai ridicat. Schimburile internaționale determină astfel, în timp, o reducere a diferențelor dintre prețurile diferiților factori, exporturile determinând scăderea prețurilor factorilor rari și creșterea celor ale factorilor abundenți.

Pornind de la această teorie, W. Leontieff a analizat exporturile SUA și a sesizat un „paradox”: SUA manifestă tendința de a economisi capital și de a utiliza intensiv forță de muncă, deși dotarea sa cu factori de producție ar indica exact contrariul.

Leontieff a explicat acest „paradox” prin superioritatea productivității muncii din SUA care face ca dotarea cu capital pe unitatea de „muncă echivalentă” să fie comparativ mai redusă față de alte țări. În concluzie, deși forța de muncă din SUA pare redusă numeric comparativ cu patrimoniul de capital, calitatea ei ridicată face ca oferta relativă să fie mult mai mare, iar capitalul să fie mai rar, având în vedere productivitatea muncii. Leontieff a considerat că factorii de producție nu trebuie priviți ca factori simpli, acțiunea lor trebuind explicată și prin considerarea unor factori de influență.

Analizele și dezbaterile determinate de „paradoxul lui Leontieff” au făcut ca teoria comerțului internațional să fie dezvoltată prin încorporarea unor factori explicativi adiționali.

---

¹³ F.Y. Edgeworth, *The Pure Theory of International Values*, Papers relating to political economy, II, Macmillan, London, 1925.